

ZAAWANSOWANIE PROCESÓW STARZENIA SIĘ LUDNOŚCI W POLSCE I ICH KONSEKWENCJE DLA POLITYKI ROZWOJU

Przemysław Śleszyński

Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN

prof. Edward Rosset, 1954:

„Niewyobrażalne jest, kiedy 1/5 w strukturze ludności będą stanowić osoby starsze”

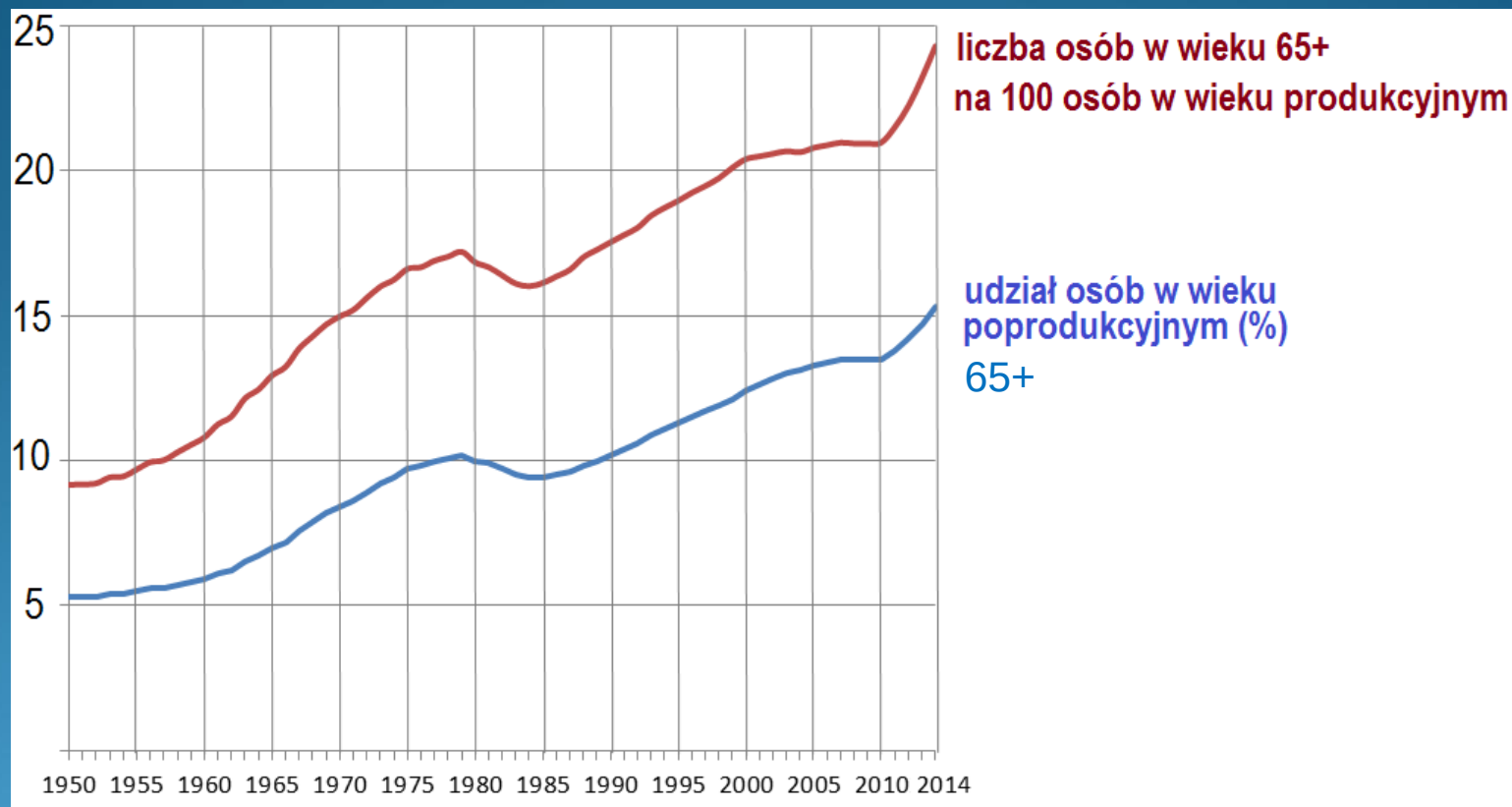
GUS, 2014:

„Udział ludności w wieku poprodukcyjnym na koniec 2014 r. wyniósł 19,0% i wzrósł w ciągu roku o 0,6 punktu procentowego”

TRZY GŁÓWNE DYLEMATY POLITYKI ROZWOJU W KONTEKŚCIE STARZENIA SIĘ SPOŁECZEŃSTWA

1. Jak zapewnić co najmniej ten sam poziom życia w warunkach pogarszania się struktury demograficznej?
2. Na ile zachodzące zmiany demograficzno-przestrzenne są spontaniczne lub inercyjne, a na ile mogą być zaplanowane?
3. Co powinno być priorytetem dla władz centralnych i samorządowych i jak może się to powieść w warunkach rosnących ograniczeń finansowych?

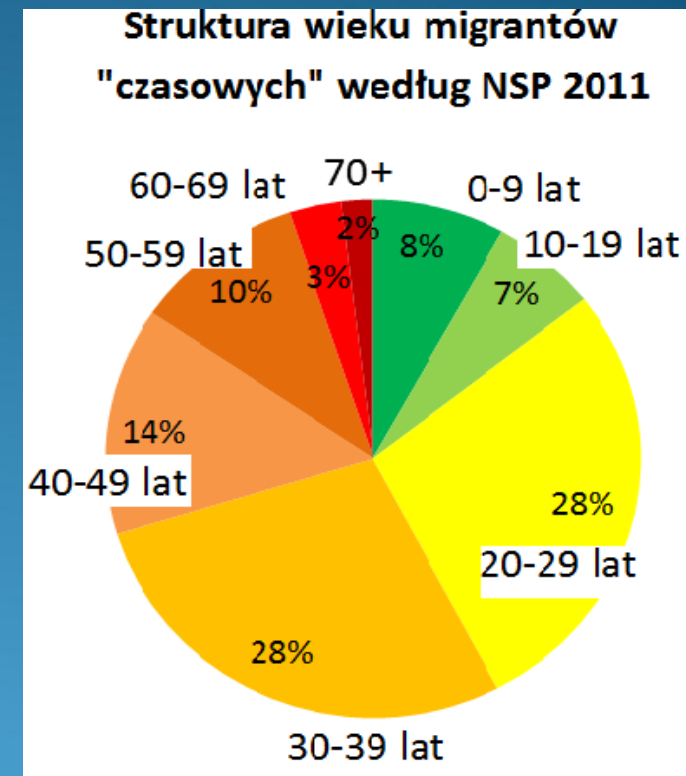
UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE: PROCESY STARZENIA SIĘ W OSTATNICH 65 LATACH W POLSCE

1. Na ogół systematyczne starzenie się (poza latami 1980.)
2. Gwałtowne pogorszenie się sytuacji po 2010 r.
3. To pogorszenie się jest jeszcze bardziej dotkliwe, gdyż dane GUS nie obejmują nierejestrowanej emigracji zagranicznej

PROBLEMY MONITORINGU I STATYSTYKI: EXODUS POLAKÓW PO OK. 2000 ROKU

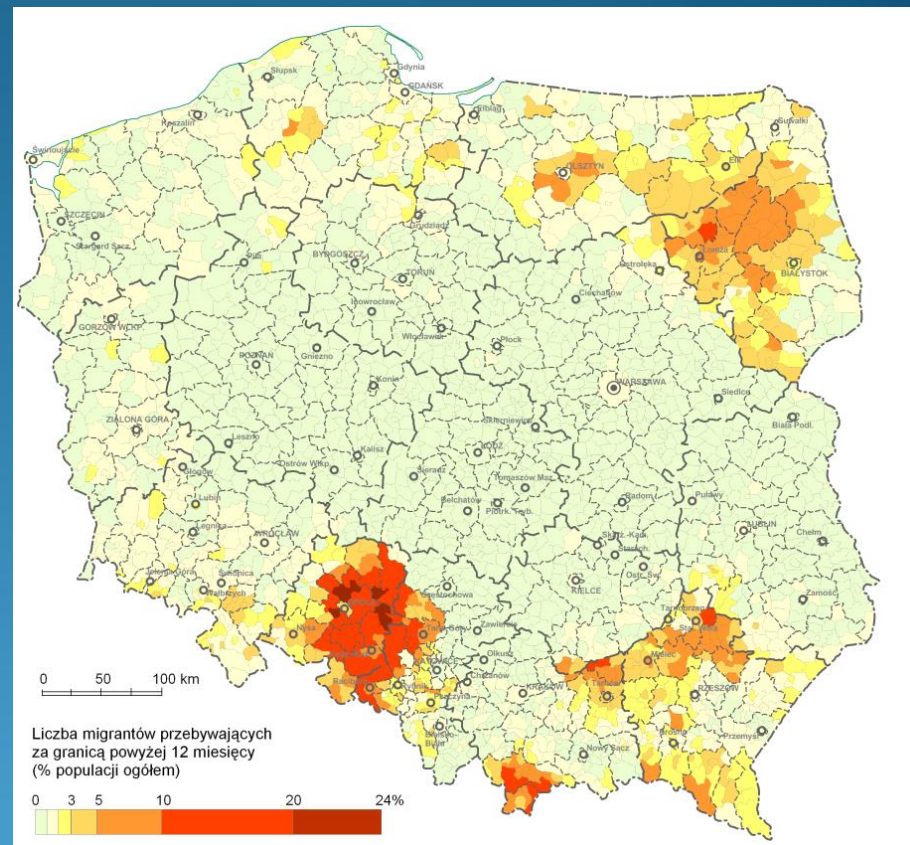
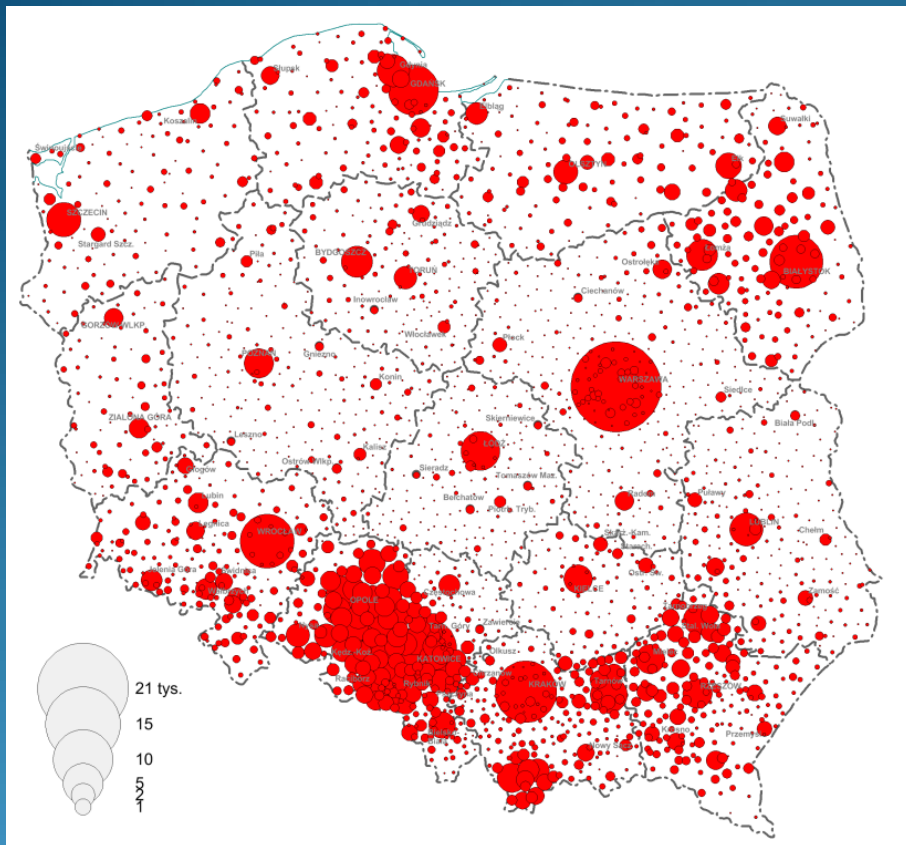
- ▶ Dostępna szczegółowa statystyka ludności opiera się na oficjalnych zameldowaniach, które **nie uwzględniają migracji zagranicznych o faktycznie stałym charakterze**.
- ▶ Według BAEL na koniec 2013 r. poza granicami kraju powyżej 3 miesięcy przebywało 2,2 mln mieszkańców, z czego około 1,6 mln – powyżej 12 miesięcy.
- ▶ Zdecydowana większość migracji zagranicznych dotyczy osób w wieku produkcyjnym mobilnym, jednak **ma to znaczenie dla wskaźników demograficznych**, gdzie w mianowniku jest „liczba ludności ogółem”.
- ▶ Udział ludności w wieku poprodukcyjnym jest faktycznie większy o ok. 4 punkty procentowe.

80% migrantów - wiek produkcyjny

MIGRACJE REJESTROWANE A RZECZYWISTE

Liczba i udział osób przebywających poza granicami kraju „czasowo” powyżej 12 miesięcy według spisu powszechnego 2002 (Polska = 0,6 mln osób)

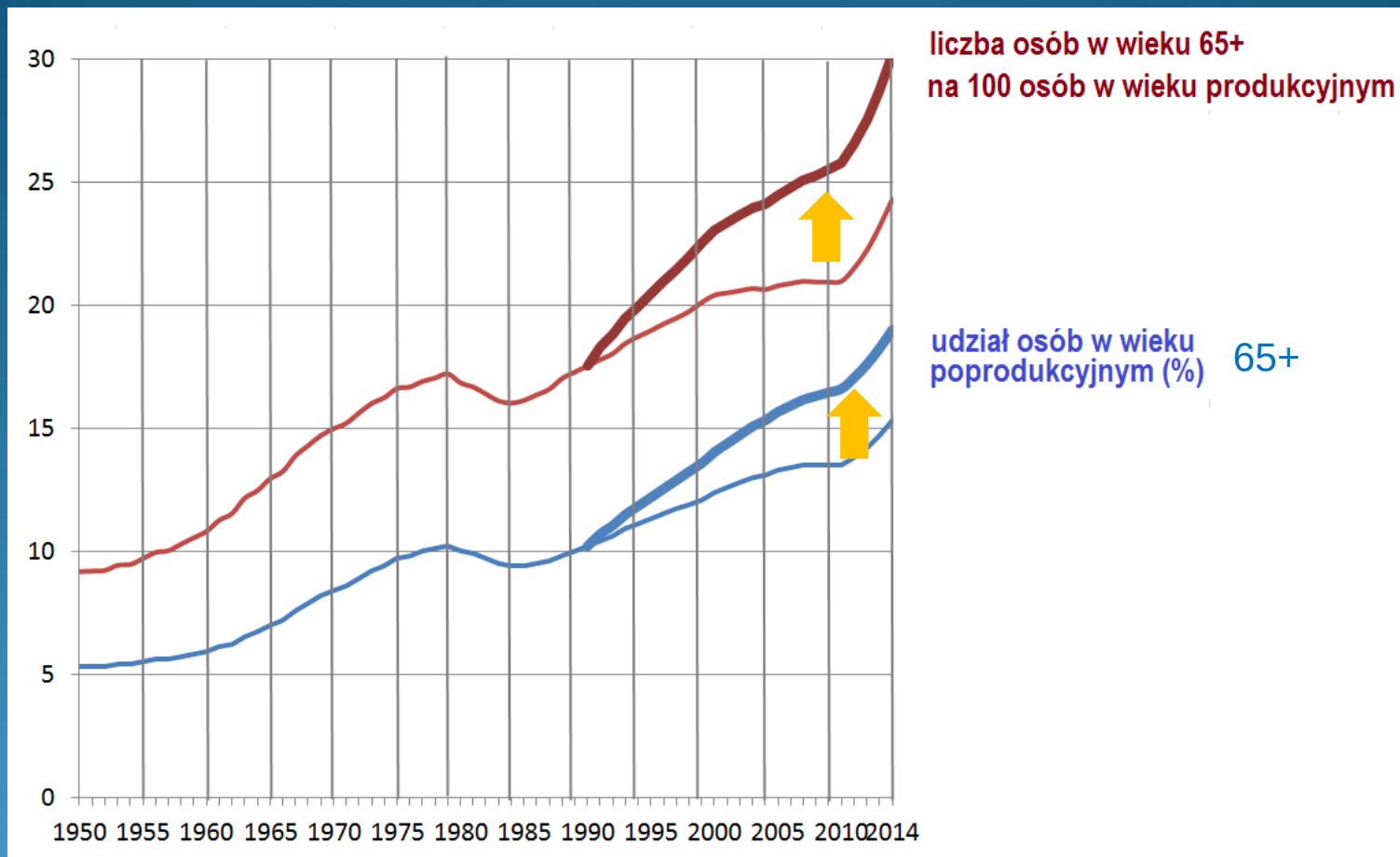

1. Dane ludnościowe w rejestrach są przeszacowane, zwłaszcza regionalnie (Śląsk Opolski, Małopolska, Podlasie).

2. Rzeczywista liczba osób ma fundamentalne znaczenie dla prognoz, jak też identyfikacji popytu lokalnego, np. na usługi.

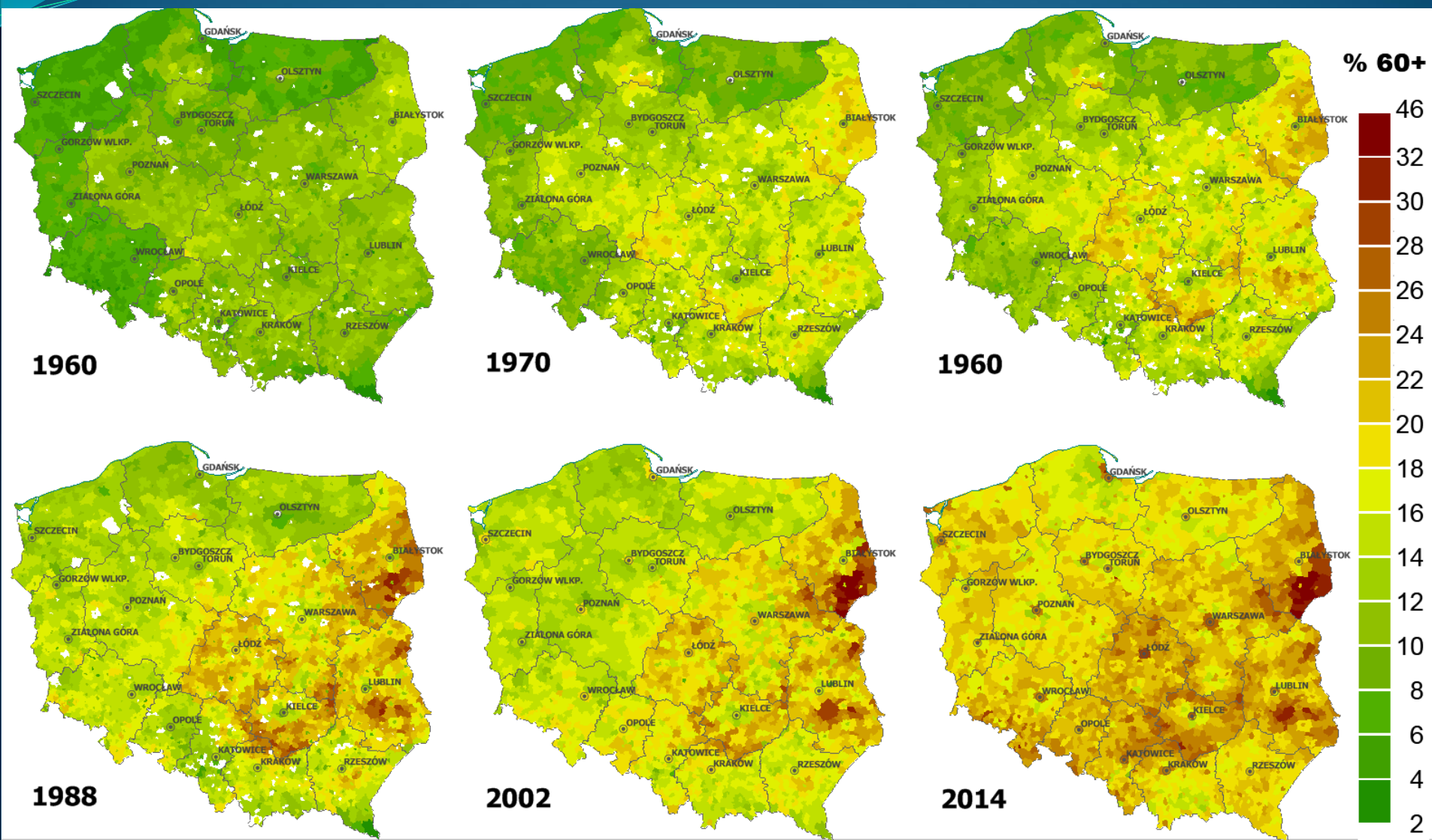
Źródło: Śleszyński 2013

WSKAŹNIKI ZWERYFIKOWANE (zgrubny szacunek)

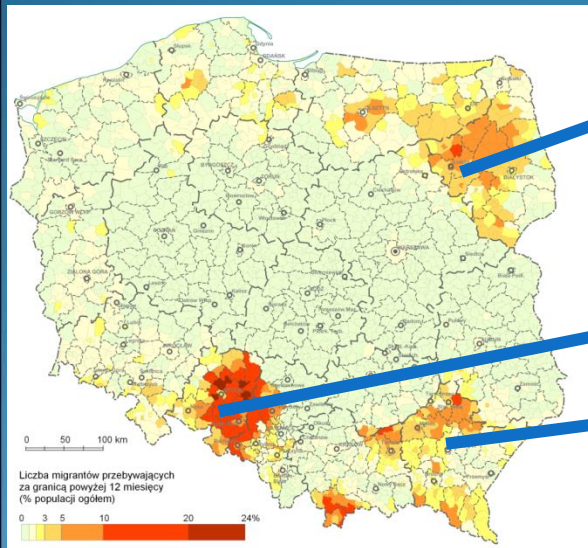
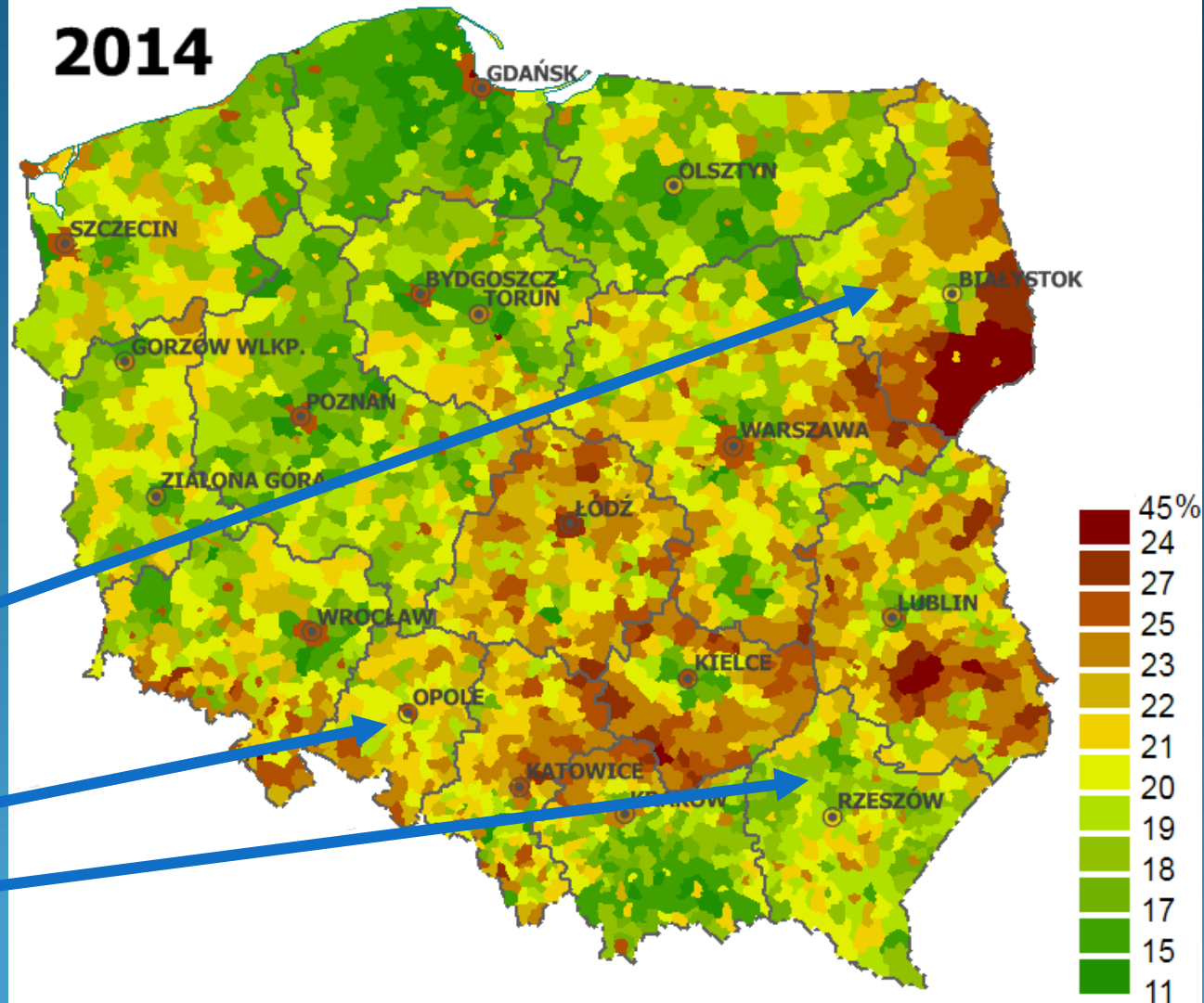
1. Liczba osób w wieku 65+ na 100 osób w wieku produkcyjnym jest wyższa o ok. 6.
2. Udział osób w wieku poprodukcyjnym jest wyższy o ok. 4 punkty procentowe

ZMIANY UDZIAŁU LUDNOŚCI W WIEKU 60+

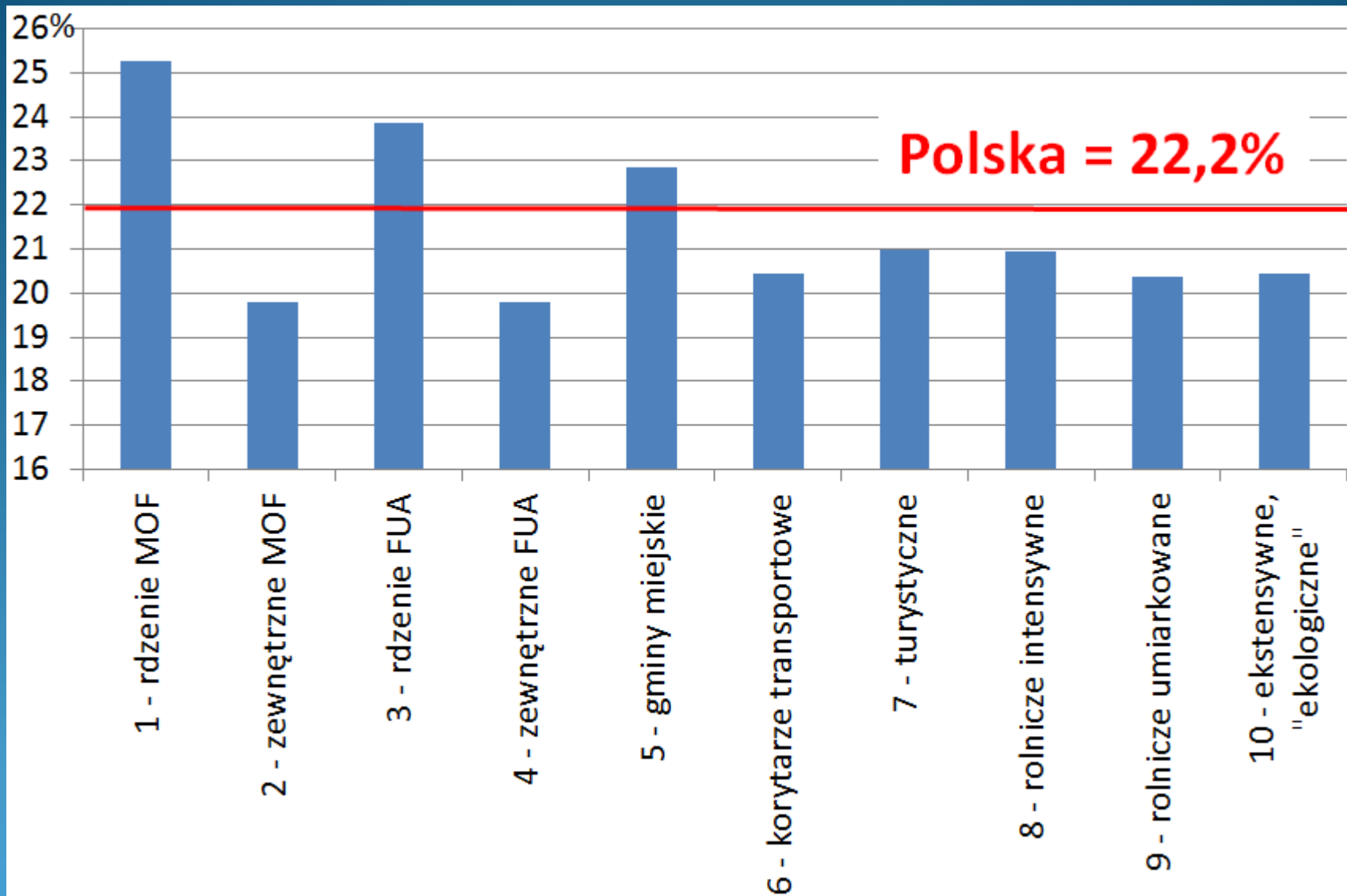
STAN I PROCESY WSPÓŁCZESNE (ludność 60+)

2014

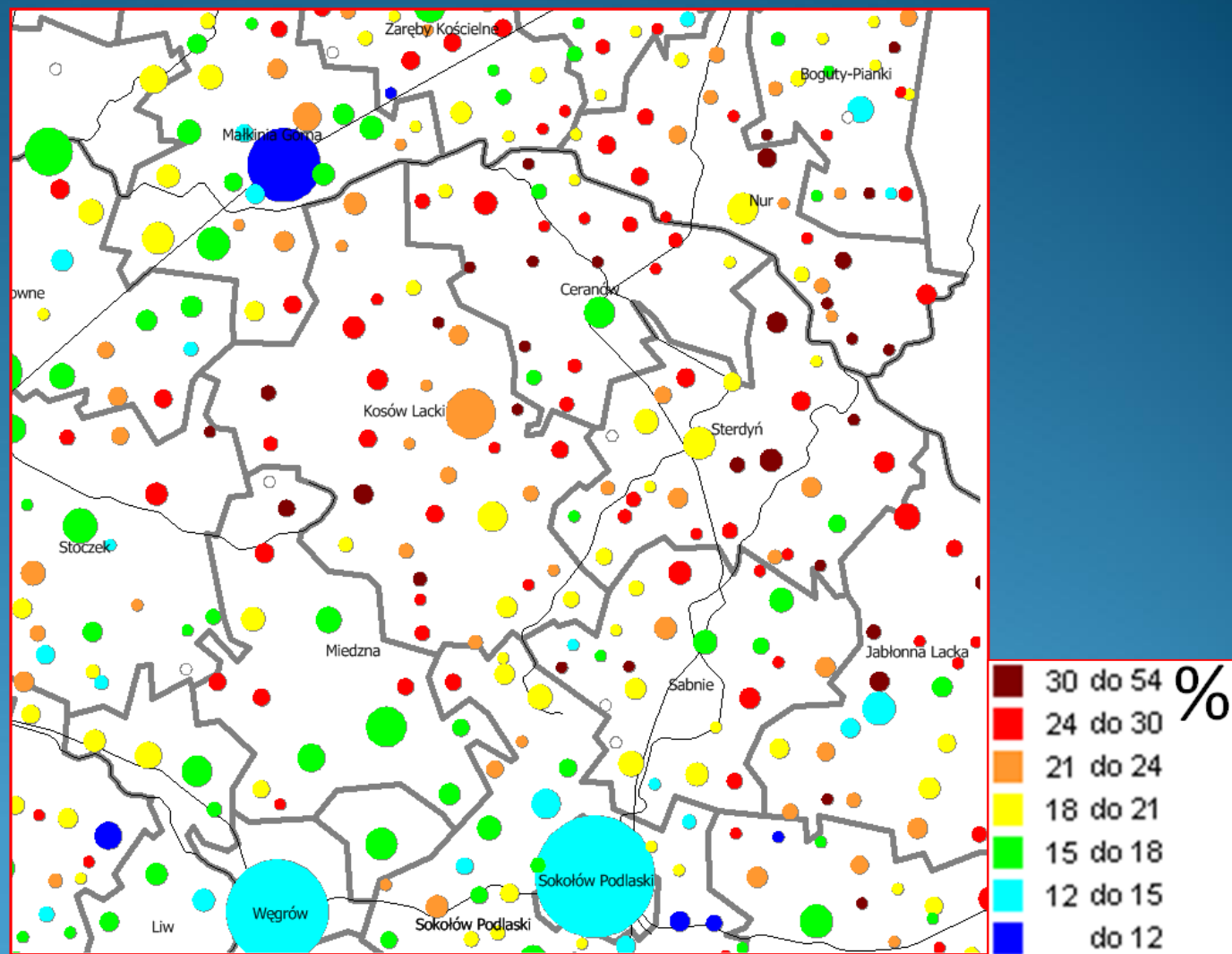
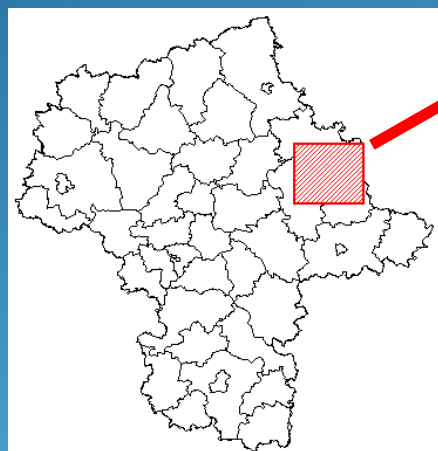

1. Bardzo duże zróżnicowania (skala od ok. 12 do 46%)
2. Faktyczna starość biologiczna wyższa o kilka-kilkanaście pp. w głównych regionach migracyjnych (Opolszczyzna, Podlasie)

STAN I PROCESY WSPÓŁCZESNE – ludność w wieku 60 i więcej lat według typów gmin (2014)

SILNE STARZENIE SIĘ WSI (2009)

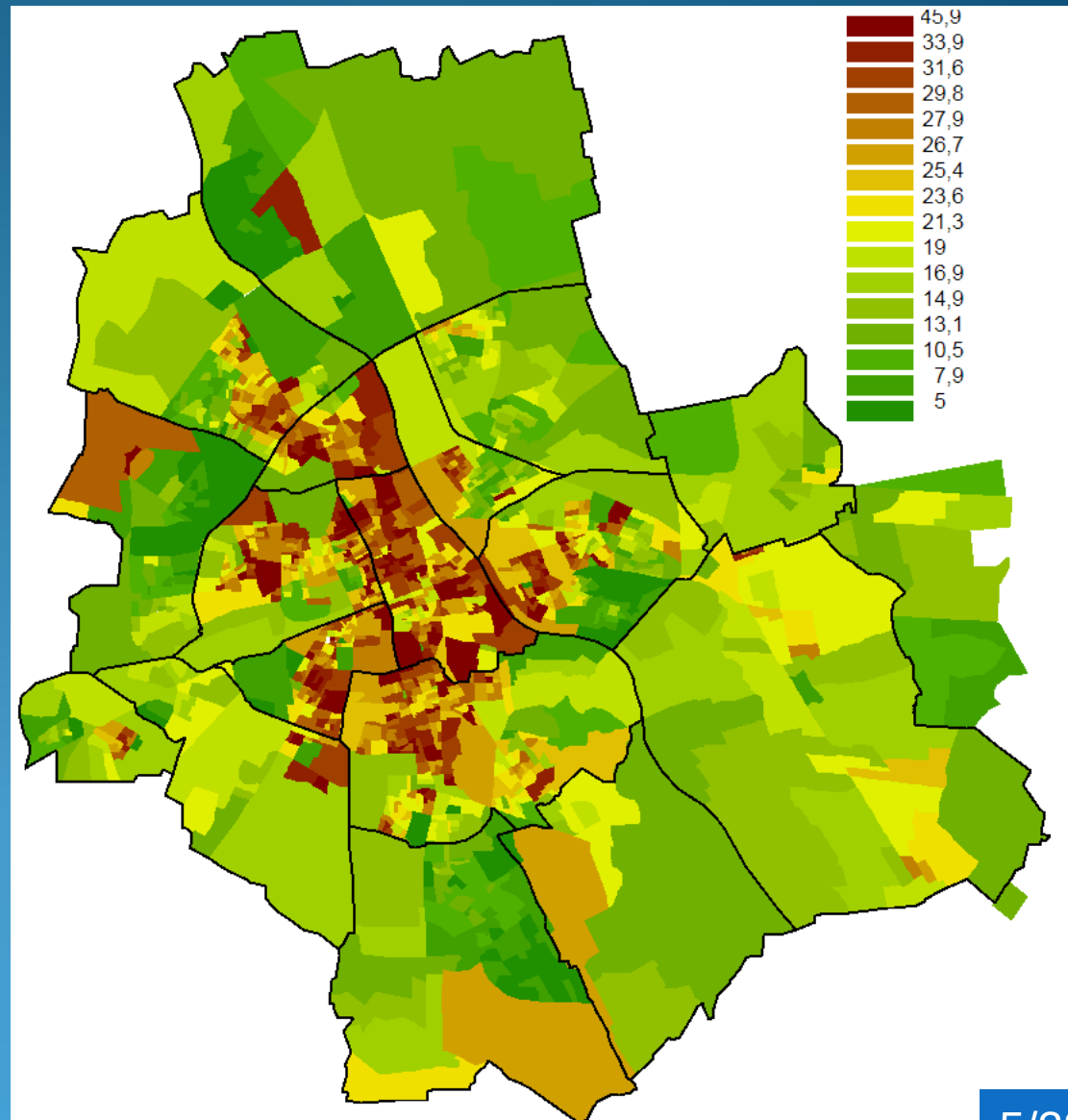
Źródło: Śleszyński 2012

SILNE STARZENIE SIĘ CENTRÓW MIAST (2002)

STATYSTYKA WEWNĄTRZMIEJSKA

brak danych wewnątrz miast,
ostatnie dość wiarygodne
dane – 2002 rok (NSP pełną
metodą kwestionariuszową)

Warszawa, 2002, udział ludności
w wieku poprodukcyjnym
wg NSP 2002

KONSEKWENCJE DLA POLITYKI ROZWOJU (PRZESTRZENNEJ I REGIONALNEJ) – KIERUNKI POŻĄDANYCH ZMIAN

NAJPROSTSZY MODEL POWIĄZAŃ POMIĘDZY ROZWOJEM SPOŁECZNO-GOSPODARCZYM A PROCESAMI DEMOGRAFICZNYMI W UJĘCIU PRZESTRZENNYM

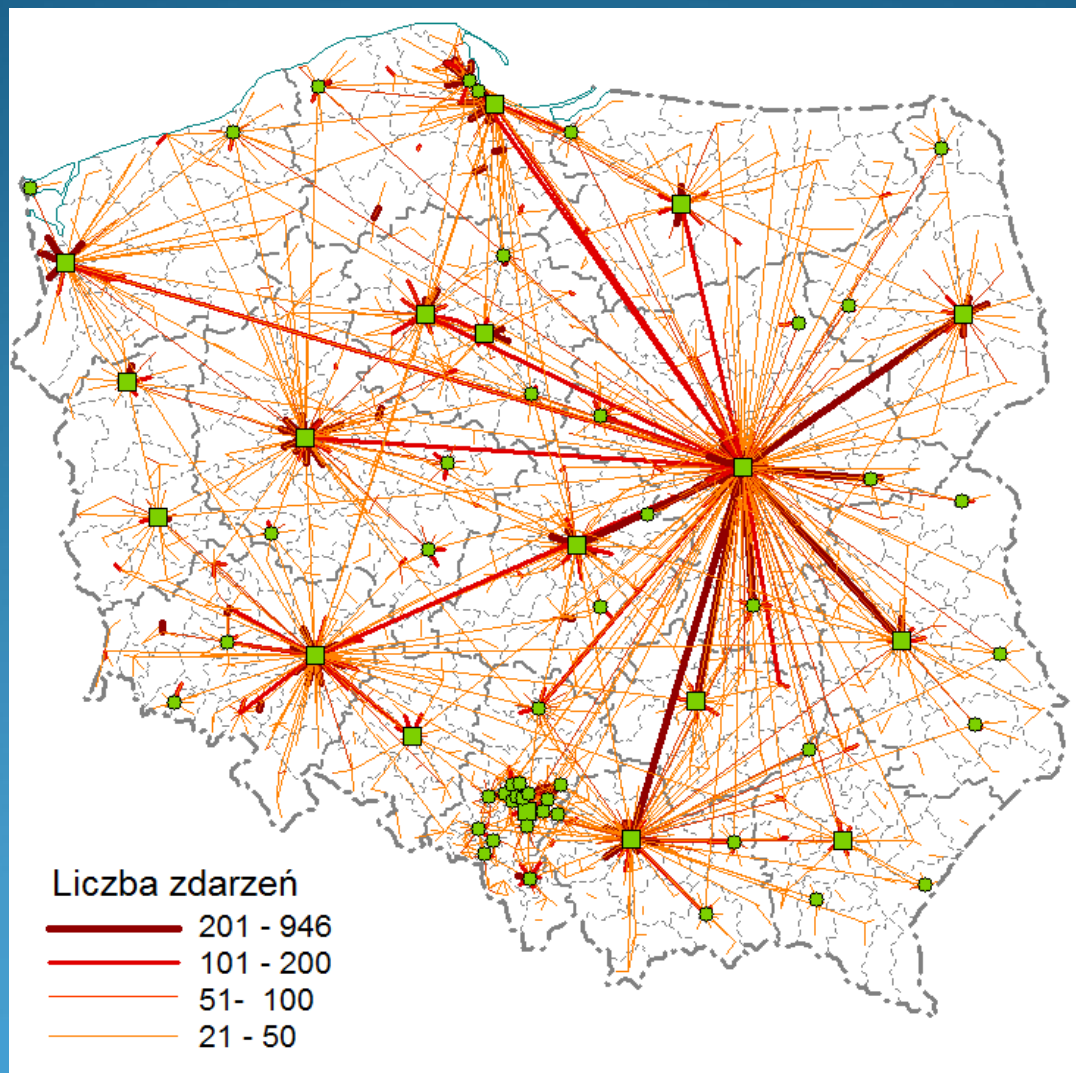

PODSTAWOWE ZWIĄZKI DEPOPULACJI I STARZENIA SIĘ LUDNOŚCI Z ROZWOJEM GOSPODARCZYM (ujęcie regionalne i przestrzenne)

- 1. Różne obciążenie systemów zabezpieczeniowych** (tylko w przypadku różnic w systemie w obrębie kraju, np. byłe kasy chorych).
- 2. Relokacja wykwalifikowanych zasobów pracy (wewnętrzny i zewnętrzny drenaż mózgów).**
- 3. Niedobory na lokalnych rykach pracy.**
- 3. Różnicowanie popytu na określone dobra konsumpcyjne i inwestycyjne.**
- 4. Efektywność zagospodarowania.**
- 5. Ekonomia lokalna (samorządowa) – wpływy z podatków, większe wydatki.**

według: P. Śleszyński 2011,
Biuletyn Rządowej Rady Ludnościowej nr 53

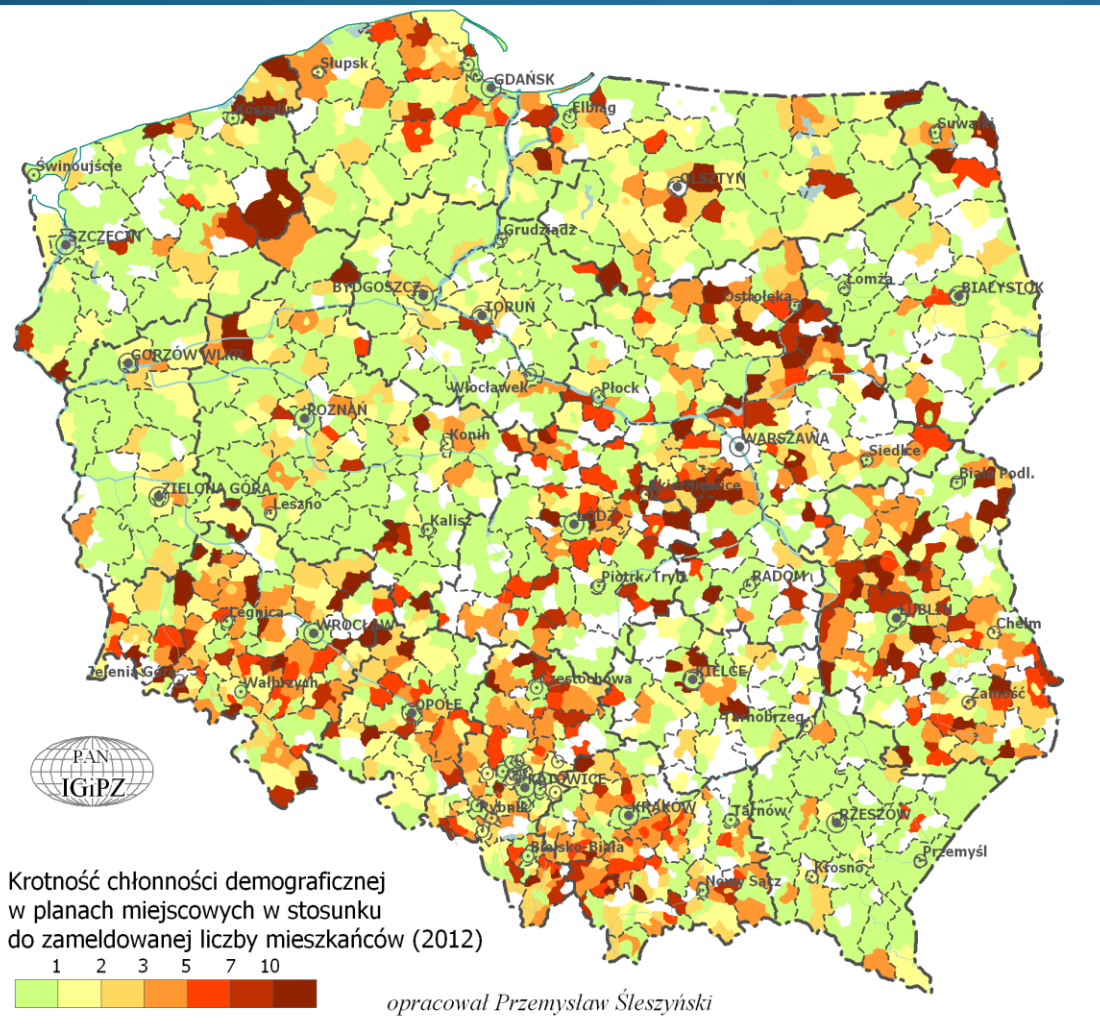
MIGRACJE WEWNĘTRZNE (WYMELDOWANIA I ZAMELDOWANIA)

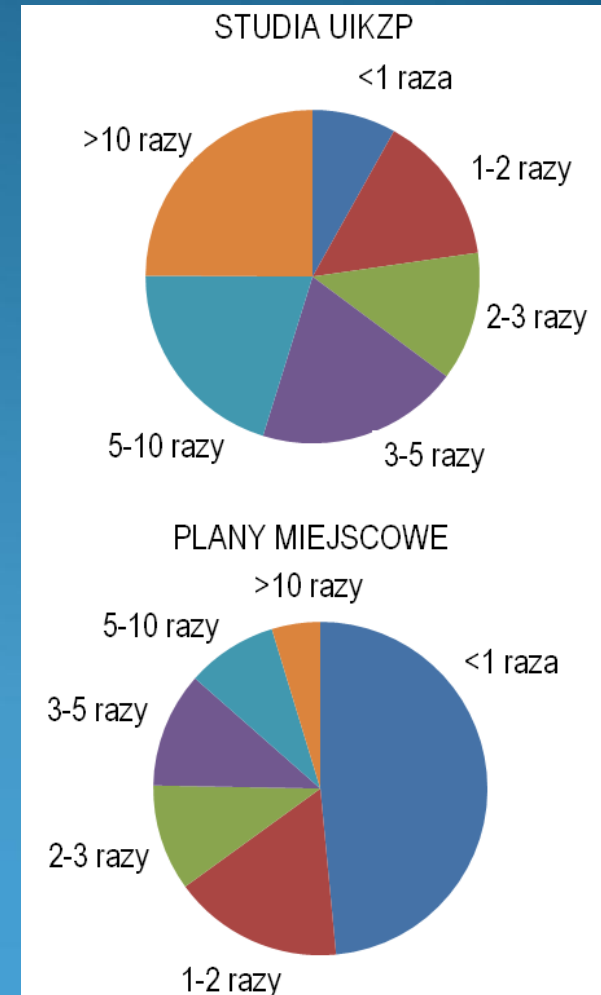
Źródło: Śleszyński 2011

NIEEFEKTYWNE ROZPRASZANIE ZABUDOWY: CHŁONNOŚĆ DEMOGRAFICZNA WEDŁUG DOKUMENTÓW PLANISTYCZNYCH

Krotność chłonności w planach miejscowych w stosunku do zaludnienia

W ilu gminach i ile razy chłonność przekracza aktualne zaludnienie

CHŁONNOŚĆ DEMOGRAFICZNA WEDŁUG KATEGORII GMIN NA PODSTAWIE OBOWIĄZUJĄCYCH PLANÓW MIEJSCOWYCH

Kategoria gmin według stopnia urbanizacji	Liczba gmin	Pokrycie planistyczne (% pow. gmin objętych planami)	Powierzchnia pod zabudowę mieszkaniową przewidziana w planach miejscowych (tys. ha)			Chłonność demograficzna (tys. mieszkańców)		
			wielorodzinna	jednorodzinna	ogółem	wielorodzinna	jednorodzinna	ogółem
Duże miasta	69	43,1	16,1	45,4	61,5	3 387	2 495	5 883
Mniejsze miasta	220	25,9	17,8	85,5	103,3	3 558	4 274	7 832
Strefy podmiejskie	402	38,8	20,4	313,5	333,9	3 883	14 107	17 990
Inne zurbanizowane gminy	417	26,5	20,9	197,5	218,3	3 755	7 899	11 653
Korytarze transportowe	276	28,8	8,0	128,3	136,3	1 368	4 489	5 857
Gminy rolnicze	412	25,5	8,9	213,1	222,0	1 424	6 394	7 819
Gminy ekstensywne	325	22,5	10,9	148,0	159,0	1 641	3 701	5 342
Razem	2121	27,9	103,1	1 131,2	1 234,3	19 016	43 359	62 375

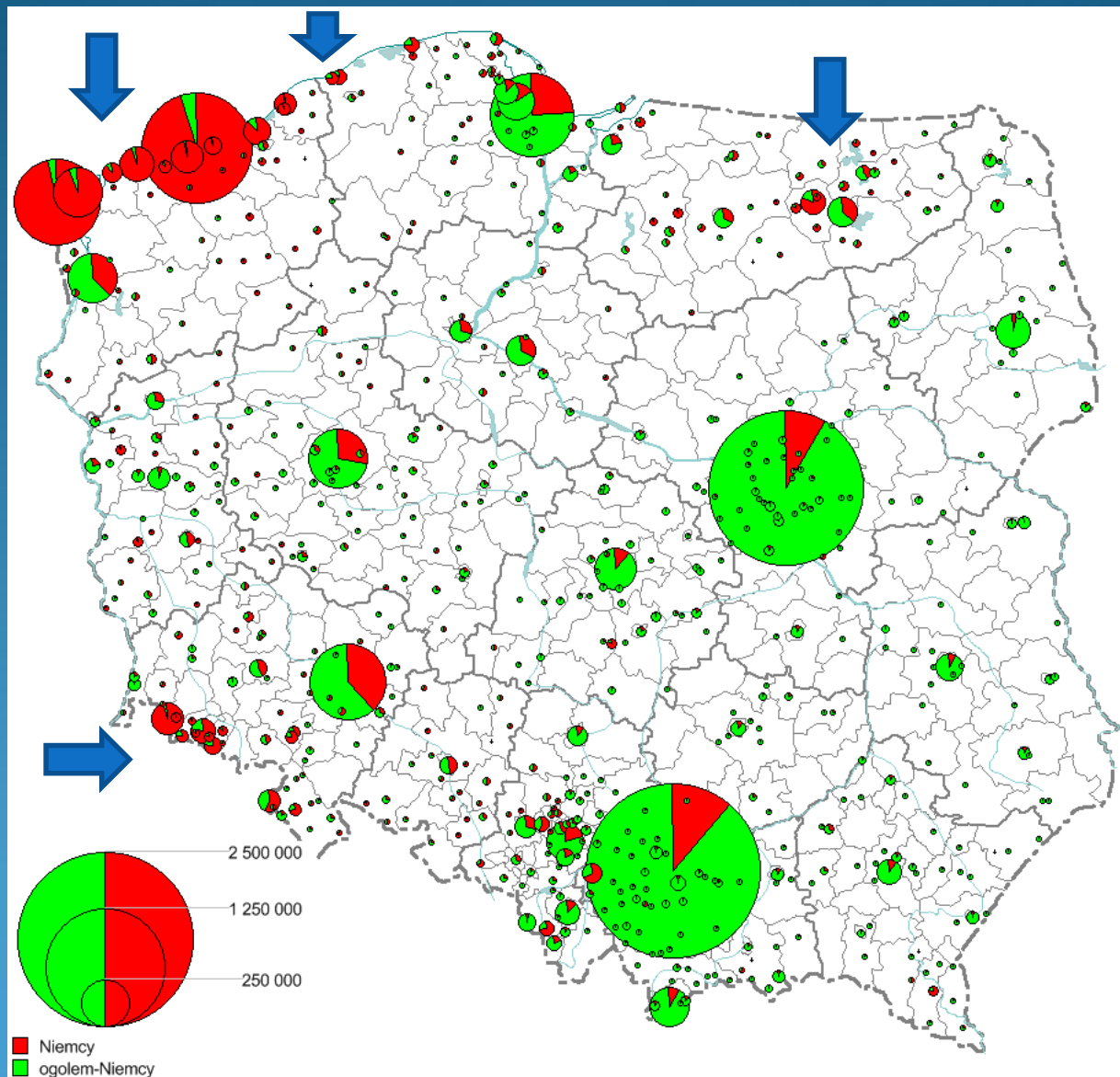
- 'Ostrożne' założenia: zabudowa mieszkaniowa netto zajmuje 60% powierzchni, a średnia wielkość użytkowa mieszkania wynosi w przeliczeniu na 1 mieszkańca 30 m² (obecnie w Polsce wynosi on wraz z zabudową jednorodzinną 24 m²).
- Zabudowa wielorodzinna - 200 osób na 1 ha, jednorodzinna – 40 osób na ha.

Źródło: Kowalewski i in. 2013,
Śleszyński 2014

POSUMOWANIE - WYZWANIA DLA POLITYKI ROZWOJU: JAK WYHAMOWAĆ SILNĄ POLARYZACJĘ REGIONALNĄ: DEPOPULACJĘ I STARZENIE SIĘ

1. Aktywizacja obszarów peryferyjnych poprzez **wzrost ich atrakcyjności pod względem pracy i zamieszkania**: jakość i dostępność usług publicznych, reindustrializacja. Paradoksalnie - szansą na aktywizację średnich miast jest wzrost uciążliwości życia w największych miastach.
2. Zwiększanie **lokalnej efektywności** układów infrastrukturalno-osadniczych (lokalna koncentracja osadnicza w ośrodkach gminnych, **planowanie sieci komunikacyjnej i innych sieci/usług pod kątem potrzeb osób starszych – optymalizacja zagospodarowania przestrzennego**).
3. **Reorganizacja sieci administracyjno-osadniczej** na poziomie gmin i powiatów (**niektóre miasta i gminy/powiaty będą zbyt słabe, by utrzymać swoje funkcje**) – czy aktualny podział/model administracyjno-terytorialny jest najbardziej efektywny?
4. Łagodzenie skutków depopulacji, w tym zapewnienie opieki nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi. **Wspieranie więzi społecznych i międzypokoleniowych**, w tym **związków migrantów z miejscami urodzenia** (funkcje letniskowe).
5. Rozwój funkcji turystycznej i rehabilitacyjnej dla klientów zagranicznych.

PRZYJAZDY TURYSTÓW ZAGRANICZNYCH, 2014

ŹRÓDŁA

- Kowalewski A., Mordasewicz J., Osiatyński J., Regulski J., Stępień J., Śleszyński P., 2014, Ekonomiczne straty i społeczne koszty niekontrolowanej urbanizacji w Polsce – wybrane fragmenty raportu, Samorząd Terytorialny, 25, 4 (280), s. 5-21.
- Śleszyński P., 2010, Znaczenie przemian demograficznych w przestrzeni Polski dla rozwoju gospodarczego, Biuletyn Rządowej Rady Ludnościowej, 55, s. 49-71.
- Śleszyński P., 2005, Perspektywy rozwoju rynku mieszkaniowego w Polsce w świetle sytuacji demograficznej, ekonomicznej i stanu zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych, Studia Regionalne i Lokalne, 1 (19), s. 45-64.
- Śleszyński P., 2010, Znaczenie przemian demograficznych w przestrzeni Polski dla rozwoju gospodarczego, Biuletyn Rządowej Rady Ludnościowej, 55, s. 49-71.
- Śleszyński P., 2011, Social linkages, [w:] T. Komornicki, P. Siłka (red.), Functional linkages between Polish metropolises, Studia Regionalia, 29, s. 65-80.
- Stępnia M., Deręgowska A., Śleszyński P., 2012, Atlas. Społeczno-demograficzny rozwój Mazowsza, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, Warszawa.
- Śleszyński P., 2012, Zmiany demograficzne województwa mazowieckiego w latach 1990-2030 i ich skutki, Mazowsze. Studia Regionalne, 10, s. 11-32.
- Śleszyński P., 2013, Prawidłowości zróżnicowań przestrzennych emigracji zagranicznej z Polski po 1989 r., Studia Migracyjne-Przegląd Polonijny, 39, 3, s. 37-62.
- Śleszyński P., 2014, Przemiany społeczno-demograficzne województwa mazowieckiego w latach 1990-2030, Trendy Rozwojowe Mazowsza, MBPR, Warszawa.

Dziękuję za uwagę

dr hab. prof. PAN Przemysław Śleszyński
Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN
ul. Twarda 51/55, 00-818 Warszawa
tel. (22) 6978824, 6978822
e-mail: psleszyn@twarda.pan.pl
